

Nem néznek vissza, és nem kutatják a jövőt

*Az állatok megvetése az emberi gőg jele.
Az állatok ugyanis teremtménytársaink,
és mély vágyainkat testesítik meg.
Erre is emlékeztet a karácsony.*

Mátétól és Lukácstól eltérően a Názáreti Jézus története Márk evangéliumában nem a gyermekségtörténettel kezdődik, hanem Jézus keresztségével és megkísértésével; szinte szükszavúan csak ennyi áll ott: „Együtt volt a vadállatokkal, és az angyalok [Isten követői] szolgáltak neki.” Az evangélista ezzel tudatosan Izajás könyvének 11. fejezetére utal, amelyben a farkas a bárány mellett fekszik, az oroszlás és a borjú együtt legel, és egy kisfiú őrzi őket.

Ily módon az a téma szólal meg, amelyről a keresztény teológia szinte teljesen megfeledkezett, hiszen figyelmét erősen Jézusra, a megváltás közvetítőjére összpontosította. Ő a teremtés közvetítője is, ahogyan többek között a Kolosszeiekhez írt levél is kifejezi: „Az isteni szeretet gyermeke a láthatatlan Isten képmása, elsőszülött a teremtésben; mert a mennyben és a földön minden benne teremtett, a láthatók és a láthatatlanok, a trónok és uralmak, a hatalmak és erők. Minden általa és érte teremtett” (1,15-16).

A kezdetekre gondolni – ez hozzátartozik a karácsonyhoz! És amikor Márk arra gondol, hogy Isten új lapot kezdett velünk, emberekkel, akkor egészen messzire tekint vissza: annak az Ádámnak a történetére, aki Éden kertjében szintén a vadállatokkal volt dolga, ezeknek kellett nevet adnia, még mielőtt Éva megjelent volna a színen.

Tegyük fel, hogy Ön Ádám vagy Éva, és lehetőséget kap arra, hogy még egyszer visszatérjen az elveszett Paradicsomba. Feltehetően a szemét dörzsölné! Mert teremtménytársai, az állatok még mindig ott vannak! Amaz áldatlan „bűnbeesés” utáni sorsukról a Biblia semmit sem mond, de kézenfekvő feltételezni, hogy nekik nem kellett elhagyniuk eredeti otthonukat.

Ezekkel a gondolatokkal rendkívül jó társaságban vagyunk. A nagy teológus, Aquinói Tamás ugyanis azt mondja az állatokról, hogy nekik nagyobb „istenkövetlenségben” van részük, mivel az emberrel ellentétben

közvetlenül Isten mozgatja őket. Próbáljuk meg lefordítani ezt!

1. *A jelenben élés:* Az ember tudatos időben és idővel élése fejlődésbiológiai minden kultúrateremtés és minden vallásosság kezdetét jelenti. Csak a tervező, előre néző tekintet, telve reménnyel a következő tavaszt illetően, vagy telve nagy aggodalommal, ami a halál utáni időt illeti – csak ez teszi emberré az embert. Az én hétköznapjaimnak is lényeges része a tegnapi nap feldolgozása és a holnap nap megtervezése.

De spiritualitásom valami másból is él: az Itt és Mostba való megérkezésből, és az abban való elidőzésből. Ennek gyakorlása mindennapos feladat. Ebben segíthetnek nek, a teremtménytársaim. Mert ők nem kutatják a jövőt, és ezzel – akárcsak a gyerekek – arra a mély vágyakozásra emlékeztetnek, hogy bárcsak tudnék teljesen az adott pillanatban élni.

2. *Az érzékelésben élés:* Minden tevékenységünk a következő hármasságnak köszönhető: érzékelés – gondolkodás – cselekvés. Az idők során e területen is egyre nagyobb hangsúlyeltolódás következett be: Az ébredő tudatban egyre inkább a gondolkodói teljesítmények határozzák meg az emberi életet, például az elvonatkoztatás és a rendszerezés.

Kétségtelen, hogy a modern ember döntő mértékben magasan fejlett gondolkodási képességének köszönheti sikerét. Ez azonban ugyanakkor mindig akadály is, amikor a valóság közvetlen érzékeléséről van szó. Miközben mi, emberek túlságosan is gyakran intellektusunk és elképzeléseink alapján értelmezzük a világot, az állatok életét az jellemzi, hogy megmaradnak az érzékelésben – tehát abban a létmódban, amelyre a misztika minden vallásban állandóan törekszik.

Ennek gyakorlása is megváltoztatja hétköznapjaimat: ti. hogy a gondolkodás megpihenhet, és egészen „az érzékeimnél vagyok”, hogy a hallásban, a nézésben, a szaglásban, a tapintásban és az ízlelésben természetes környezetem mélységi dimenzióit érzékelem és ismerem fel.

3. *Otthon-lét:* „Az ökör ismeri gazdáját, s a szamár urának jáslát; Izraelnek azonban nincs ismerete”, áll Izajás könyvének első fejezetében. Az állattól idegenek az olyan kérdések, mint: Ki vagyok én, és hová tartozom? Ezek annak a tudatnak a következményei, hogy távolság áll fenn a világ és köztem, sőt köztem és önmagam között. Itt is érvényes, hogy az ember evolúciós előnye egyúttal hátrányt is eredményez.

Az emberi vágyakozás alapkészletéhez hozzátartozik, hogy be legyünk ágyazódva egy nagyobb értelmes összefüggésbe, és betöltsön minket annak felismerése, hogy saját helyünk van Istennél, és ennél fogva a világban is. Ennek a vágnak a beteljesedését már Izajás próféta az ökörben és a szamárban látta megtestesülni; későbbi művészek pedig a betlehemi jászol mellé állítják ezt a két állatot, jól tudva, hogy elvitathatatlan hely illeti meg őket Isten emberré válásának misztériumán belül.

Az állatoknak is van lelkük

Csak a 16. század óta azonosítják az „animális” (= „állati”) szót az „idegen”-nel; a latin *animal* (élőlény, teremtmény, állat) eredetileg az *anima* (lélegzet, lélek) szót rejti. A mai vitákban az egyik leggyakrabban megfogalmazott érv az, hogy az emberrel ellentétben az állatoknak nincs lelkük – és gyakran éppen azok képviselik ezt, akik kereszténynek tartják magukat. Hogyan lehetséges az, hogy az állatok bibliai nagyrabecsülése, amely egészen a lélek és az állat nyelvi rokonságáig terjed, veszendőbe ment?

A 15-16. században nagy változás ment végbe az emberi gondolkodásban. Abban a korban, amikor már nem volt megtartó ereje annak, ami addig magától értetődő volt (kopernikuszi fordulat, reformáció, vallásháborúk, pestisjárványok), új meghatározásra várt az emberre vonatkozó kérdés: Mitől ember az ember? Milyen szerep illeti meg az élőlények összességében?

A francia filozófus, *René Descartes* racionalista feltevése jutott érvényre;

ennek értelmében egyedül a gondolkodás biztos: „Gondolkodom, tehát vagyok” (*cogito ergo sum*). Mivel Descartes nézete szerint az állatok nem tudnak gondolkodni, ezért azok csupán „lélek nélküli automaták”. Itt végzetes fordulat következett be mind az állatok történetében, mind annak történetében, ami minket, embereket legbelül lelkesít. Nem is szólva az Istenről mint „az élet szerelmeséről” szóló gondolkodásról...

Ma nemcsak másként gondolkodnánk és másként hinnénk, hanem alapvetően másképpen viselkednénk a természettel szemben is, ha az európai gondolkodás nem René Descartes-ot követte volna. Ő pedig biztosan másként gondolkodott volna, ha egyrészt ismerte volna a bibliai állat- és emberképet, másrészt lettek volna ismeretei az állatok hallatlan gondolkodási és érzelmi teljesítményeiről.

„Okos Janó” egy ló volt, amely tudománytörténetet írt az elmúlt század elején. Tulajdonosa, *Wilhelm van Osten* mutatványos ide-oda vándorolt ezzel a csodaállattal, mert úgy tűnt, hogy az tud számolni. Ha például valaki odakiáltotta neki: Mennyi hét meg kilenc?, akkor Janó 16-szor dobantott a patájával. Akkoriban csak *Oskar Pfungst* pszichológus jött rá arra, hogy az állat a tulajdonos vagy a publikum önkéntelen mozgásaira reagált, például a csekély akaratlan feszültségoldódásra vagy a halk kilézésre éppen abban a pillanatban, amikor ő 16-ig számolt. A ló megérzése olyan kifinomult volt, hogy már a szemöldökök apró rándulása vagy az orrcimpák kitágulása elég volt neki ahhoz, hogy megtalálja a helyes választ. De ahelyett, hogy

felismerték és megbecsülték volna ezeket a hihetetlen érzéki képességeit, az „ostoba” ló karrierje a vágóhídon ért véget.

A modern magatartásbiológia, amely nem csupán a lovak mesterei teljesítményeivel foglalkozik, időközben kilépett Descartes árnyékából; bizonyítja, hogy az állatok rendelkeznek érzelmi, szociális és ökológiai intelligenciával, és ezzel ismereteket szolgáltat az újabb agykutatásnak. Ezek az ismeretek pedig azt mutatják, hogy a megfelelő viselkedés egyik központi alapja az emocionalitás – és nem csupán a racionalitás.

Értek, tehát vagyok c. könyvében *Antonio Damasio* neurobiológus beszámol agykárosodott páciensekről. Azok közül, akiknek az érzelmi központja – limbikus rendszere – károsodott, senki sem cselekszik többé értelmesen. Ezzel a felismerésével feje tetejére (jobban mondva: ismét a talpára) állítja az újkor vezető alapelvét, amelynek értelmében jobb, ha az ember nem az érzelmei, hanem csak a gondolkodása által vezeteti magát.

A csimpánzok személyiségek

Az 1960-as évekig nagyjából semmit sem tudtunk a vadon élő csimpánzokról. *Jane Godall* magatartáskutatónak köszönhetjük alapvető ismereteinket szőrös rokonainkról: több mint húsz évnyi megfigyelőmunkával komplex képet rajzolt ezekről az állatokról. Olyan teremténytársaink ők, akik mindenben – részint aggasztóan – közel állnak hozzánk. Megfigyelhető náluk teljes viselkedési és érzelmi repertoárunk; a csimpánzok ugyanis nemcsak ügyes szerszámkészítők, gondos szülők és

féltékeny szerelmesek, hanem vérszomjas háborúzó is.

Jane Godall – aki ma az ENSZ békekövete, 17-szeres díszdoktor és számos kitüntetés birtokosa – erősen bírálta munkája kezdetén, mivel a csimpánzok életének leírására gondtalanul használt olyan szavakat, mint gyermekkor, ifjúság, motiváció, felindulás és hangulat. Még rettenetesebb vétsége abban állt, hogy magától értetődően személyiséget tulajdonított a csimpánzoknak.

Ma már tudjuk, hogy a csimpánzok ténylegesen felismerik magukat a tükörben, és képesek beleélni magukat mások helyzetébe. Nincs messze a homo sapiens-hez vezető ugrás. Lehetséges, hogy minket, embereket csak a transzcendenciára való képességünk különböztet meg az állatoktól, vagyis az, hogy az ember Istenkereső...

Milyen jó, hogy a számárnak és az ökörnök biztos helye van Jézus jászla mellett! Hiszen arra emlékeztetnek minket, hogy a karácsony az egész teremtés békeünnepe. A teremtés pedig elsődlegesen nem „napból, holdból és csillagokból” áll, hanem testtel bíró, érző teremténytársakból. *Elias Canetti*, a költő azt mondja: „Ahogy gyarapodnak az ismereteink, az állatok egyre közelebb lesznek az emberekhez. Ha azután ismét olyan közel lesznek, mint a legrégebbi mítoszokban, akkor már aligha léteznek majd állatok.”

Igaz: egyre több emlős, kétlélű, hüllő, hal és madár tűnik el a világ lélegzetelállító élettereiből. Ha ez így megy tovább, akkor már 2020-ra kihál az összes fajok harmada. És a többi állat is eltűnik – a szemünk elől, mert egyre nagyobb állatgyárakban élnek már: a pulykák, tyúkok és disznók. Számuk egyre nagyobb, mert egyre mértéktelenebb az ember mohó vágya egyre több – s a lehető legolcsóbb – húsrá.

Amikor Márk evangélista ezt a mondatot adja végrendeletként a feltámadott Jézus szájába: „Hirdessétek az evangéliumot minden teremténynek!” (Mk 16,15), akkor biztosan nem arra gondol, hogy „prédikációkat tartunk nekik”, hanem az eleven spiritualitás keretében és a felelős keresztény életmódon belül megbecsüljük és méltassuk őket. Erre is emlékeztet a karácsony.

Rainer Hagencord

A szerző 1961-ben született, katolikus pap és magatartásbiológus, a teológiai zoológia intézetének vezetője Münsterben.

Forrás: Publik-Forum 2013/24

